

AI Governance & Ethics : หลักการจริยธรรม ธรรมาภิบาล และข้อกฎหมายในการ ประยุกต์ใช้ AI

โดย นายสรารุท อัครพิน
นักวิชาการแผนกภาพถ่ายปฏิบัติการ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจหลักการจริยธรรม ธรรมาภิบาล และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence : AI) ทั้งในบริบทของประเทศไทยและมาตรฐานสากล
๒. เพื่อนำความรู้ด้าน AI Governance and Ethics มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้านแผนที่ภาพถ่ายและระบบภูมิสารสนเทศของกรมแผนที่ดิน ให้มีความถูกต้อง โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ
๓. เพื่อสร้างความตระหนักรู้ถึงความเสี่ยงจากการนำ AI มาใช้ในการปฏิบัติงานราชการ และเป็นแนวทางในการกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยีดังกล่าวให้สอดคล้องกับกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Personal Data Protection Act : PDPA) และหลักธรรมาภิบาลข้อมูลภาครัฐ

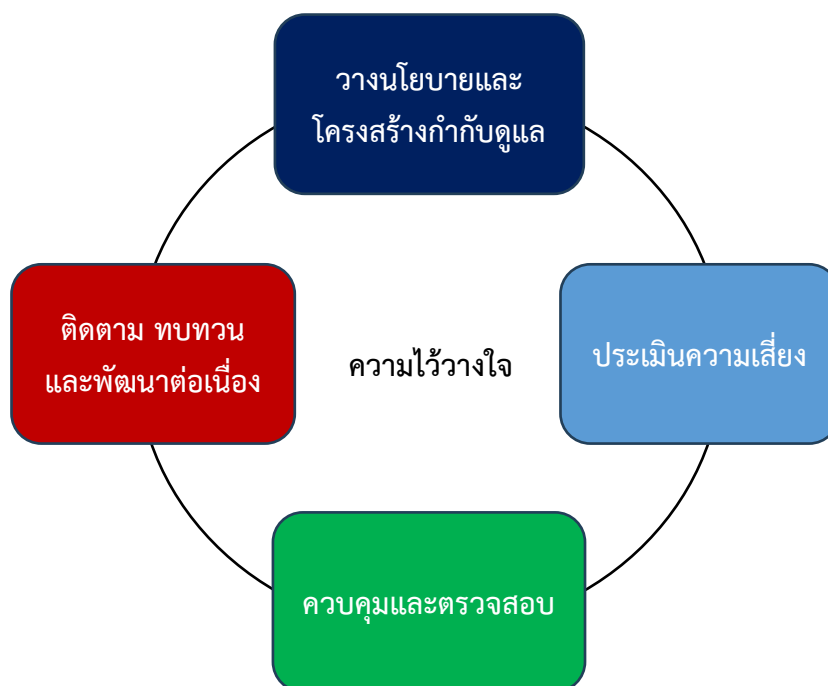
สรุปเนื้อหา

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทในการทำงานของทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ งานบริการประชาชน การวิเคราะห์ข้อมูล ไปจนถึงการสนับสนุนการตัดสินใจเชิงนโยบาย การนำ AI มาใช้งาน จึงไม่ใช่เพียงเรื่องของเทคโนโลยีเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงหลักจริยธรรม ธรรมาภิบาล และข้อกฎหมายควบคู่กัน ไป เพื่อให้การใช้งาน AI เป็นไปอย่างถูกต้อง ปลอดภัย โปร่งใส และไม่สร้างผลกระทบต่อสิทธิของประชาชน หรือสังคมโดยรวม เอกสารนี้สรุปแนวคิดสำคัญของหลักสูตร AI Governance & Ethics ครอบคลุมธรรมาภิบาล AI ระดับองค์กร การจัดระดับความเสี่ยง หลักจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ของไทย ทิศทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ในภาครัฐ ตลอดจนความท้าทายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานสามารถนำ AI มาใช้ได้อย่างมั่นใจและยั่งยืน ซึ่งธรรมาภิบาล AI ระดับองค์กร มีองค์ประกอบที่สำคัญสรุปได้ ๔ ข้อ ดังนี้

๑. ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ระดับองค์กร (AI Governance) การกำกับดูแล AI ภายในองค์กรเป็นเรื่องของการบริหารจัดการ (Management) เพื่อลดความเสี่ยงจากการนำ AI มาใช้งาน องค์กรที่ดีไม่ควรปล่อยให้แต่ละหน่วยงานนำ AI มาใช้โดยอิสระโดยไม่มีกรอบควบคุม แต่ควรมีโครงสร้างการกำกับดูแลที่ชัดเจน มีนโยบายกำหนดขอบเขตการใช้งาน และมีผู้รับผิดชอบในแต่ละขั้นตอน ตั้งแต่การอนุมัติให้ใช้งาน ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของธรรมาภิบาล AI ที่ดีโดยทั่วไป ได้แก่

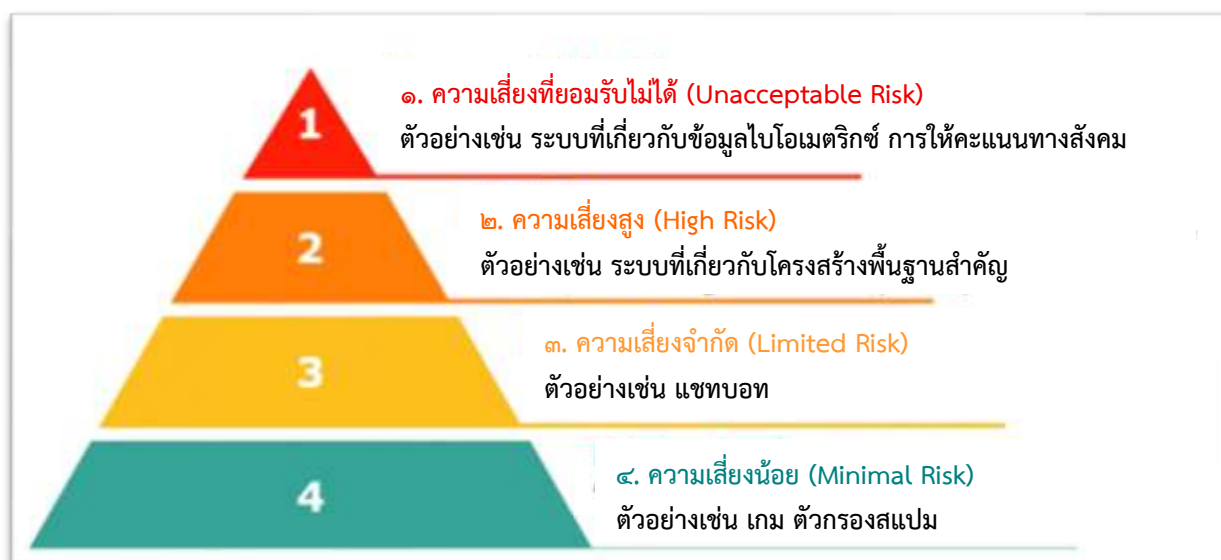
- นโยบายและแนวปฏิบัติด้าน AI ที่ชัดเจน ครอบคลุมตั้งแต่การจัดหา พัฒนา จนถึงการใช้งานระบบ
- โครงสร้างการกำกับดูแล เช่น คณะทำงานหรือผู้รับผิดชอบเฉพาะด้าน AI ที่มีอำนาจตัดสินใจชัดเจน
- กระบวนการประเมินและบริหารความเสี่ยงก่อนและระหว่างการใช้งานระบบ
- กลไกการตรวจสอบ ทบทวน และรับผิดชอบเมื่อเกิดความผิดพลาดจากการใช้งาน AI
- การพัฒนาความรู้ความเข้าใจของบุคลากรผู้เกี่ยวข้องกับการใช้งาน AI อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การประเมินความเสี่ยง ไปจนถึงการติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ของธรรมาภิบาล AI ที่ดีจึงเปรียบเสมือนวงจรที่หมุนต่อเนื่องเพื่อสร้างความไว้วางใจในการใช้ AI ดังภาพ

ภาพที่ ๑ วงจรธรรมาภิบาล AI ในองค์กร

๒. การจัดระดับความเสี่ยง (Risk-Based Approach) องค์กรไม่ควรใช้มาตรการกำกับดูแลแบบเดียวกันกับ AI ทุกประเภท แต่ควรแบ่งระดับความเสี่ยงเพื่อกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับแต่ละกรณี แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวทางการกำกับดูแล AI ในระดับสากล เช่น กฎหมาย AI ของสหภาพยุโรป ที่ประเทศไทยนำมาใช้อ้างอิงในการพัฒนาแนวทางของตนเอง โดยแบ่งเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

ภาพที่ ๒ การจัดระดับความเสี่ยงของ AI แบบ Risk-Based Approach

ที่มา : <https://www.alphasec.co.th/>

๓. หลักจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ของไทย (Thailand AI Ethics Guideline) จริยธรรมไม่ใช่กฎหมาย แต่เป็น “เข็มทิศ” ในการพัฒนาและใช้งาน AI ประเทศไทยได้ประกาศแนวปฏิบัติจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (Thailand AI Ethics Guideline) มาตั้งแต่ปี ๒๕๖๔ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้รับทราบและเห็นชอบให้หน่วยงานราชการใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ โดยมีหลักการสำคัญ ๖ ประการ คือความซื่อตรง (Integrity) ความเป็นธรรม (Fairness) การคุ้มครองความเป็นส่วนตัว (Privacy) ความมั่นคงปลอดภัย (Security) ความรับผิดชอบ (Accountability) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) โดยที่มีความสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ๓ กลุ่ม คือ ผู้บริหาร/ผู้กำหนดนโยบาย นักพัฒนา และผู้ใช้งาน

ภาพที่ ๓ กรอบธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance Framework)

ที่มา : <https://www.thaipost.net/news-update/๕๙๘๒๒๓/>

๔. ความท้าทายและข้อควรระวังในการใช้ AI แม้ AI จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานได้มาก แต่ก็มี ความท้าทายและความเสี่ยงที่หน่วยงานต้องตระหนักและวางมาตรการรองรับ ได้แก่ ๑)ความลำเอียงของ ข้อมูลที่อาจทำให้ผลลัพธ์ของ AI เลือกปฏิบัติต่อบุคคลบางกลุ่มโดยไม่ตั้งใจ ๒)ความคลาดเคลื่อนหรือการให้ ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง โดยเฉพาะในระบบ AI เชิงสร้างสรรค์ ๓)การพึ่งพา AI มากเกินไปจนขาดการตรวจสอบหรือ ใช้ดุลยพินิจของมนุษย์ ๔)ช่องว่างด้านความรับผิดชอบเมื่อเกิดความผิดพลาด หากไม่ได้กำหนดผู้รับผิดชอบไว้ อย่างชัดเจนตั้งแต่ต้น ๕)คุณภาพและความปลอดภัยของข้อมูลที่นำมาใช้ฝึกหรือประมวลผลด้วย AI ซึ่งหาก ไม่ได้มาตรฐานอาจทำให้ผลลัพธ์ผิดพลาดหรือรั่วไหลของข้อมูลได้

กล่าวคือ หลักสุตรนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับ "ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์" (AI Governance) ในระดับ องค์กร ซึ่งเป็นเรื่องของการบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงจากการนำ AI มาใช้งาน โดยที่องค์กรควรมี โครงสร้างการกำกับดูแล นโยบาย และผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน แทนที่จะปล่อยให้แต่ละหน่วยงานนำ AI มาใช้โดย ไม่มีกรอบหรือมีแนวทางในการควบคุม แนวคิดที่สำคัญประการหนึ่งคือ การจัดการระดับความเสี่ยง (Risk-

Based Approach) โดยองค์กรไม่ควรใช้มาตรการกำกับดูแลแบบเดียวกันกับ AI ทุกประเภท แต่ควรมีกระบวนการการแบ่งระดับตามความเสี่ยง ตั้งแต่ระดับความเสี่ยงที่ยอมรับไม่ได้ (Unacceptable Risk) เช่น ระบบที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ไปจนถึงความเสี่ยงสูง ความเสี่ยงจำกัด และความเสี่ยงต่ำ เพื่อกำหนดมาตรการกำกับดูแลให้เหมาะสมกับในแต่ละระดับหรือกรณี

ในด้านจริยธรรม หลักสูตรได้อ้างอิงถึงแนวทางจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ของประเทศไทย (Thailand AI Ethics Guideline) ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานสากล ครอบคลุมประเด็นสำคัญ อาทิ ความซื่อตรง (Integrity) ที่การพัฒนา AI ต้องมีวัตถุประสงค์ที่ดีและไม่สร้างความเสียหายต่อสังคม ความเป็นธรรม (Fairness) ที่ AI ต้องไม่เลือกปฏิบัติ การคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลตามกฎหมาย PDPA ความมั่นคงปลอดภัยของระบบต่อการโจมตีทางไซเบอร์ และความรับผิดชอบ (Accountability) เมื่อเกิดความผิดพลาดจากการใช้งาน AI ธรรมาภิบาลปัญญาประดิษฐ์ (AI Governance) จึงเป็นกรอบความคิดที่สำคัญเพื่อให้มั่นใจว่า AI ถูกนำไปใช้อย่างปลอดภัย โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ บทความนี้จะอธิบายหลักการสำคัญของธรรมาภิบาล AI แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด และกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ ๔ ความเสี่ยงของ AI

ที่มา : <https://info.apexcircuit.com/?p=๓๐๐๖๒>

บทสรุปของหลักสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่า การใช้ AI อย่างมีธรรมาภิบาลไม่ใช่การหยุดยั้งนวัตกรรม แต่เป็นการสร้าง "ความไว้วางใจ" เพื่อให้การนำ AI มาใช้งานเป็นไปอย่างยั่งยืน โดยองค์กรควรเริ่มต้นจากการวางโครงสร้างการกำกับดูแล การประเมินความเสี่ยง และการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างเป็นระบบ

การนำองค์ความรู้ไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน

ในฐานะนักวิชาการแผนที่ภาพถ่าย กรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการแปลภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียม และข้อมูลภูมิสารสนเทศเพื่องานในความรับผิดชอบด้านการสำรวจและข้อมูลการจำแนกประเภทที่ดิน สามารถนำหลักการจากหลักสูตรนี้มาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

๑) นำเทคโนโลยี AI มาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลแผนที่ ควรประเมินระดับความเสี่ยงของงานนั้น ๆ ตามแนวทาง Risk-Based Approach เพื่อกำหนดมาตรการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพให้เหมาะสม

๒) ยึดหลักความรับผิดชอบ (Accountability) โดยยังคงให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบและรับรองผลลัพธ์รายละเอียดข้อมูลที่ได้จาก AI ก่อนนำไปใช้เป็นข้อมูลรายละเอียดการรายงานผลของทางราชการ ไม่ปล่อยให้ระบบตัดสินใจโดยอัตโนมัติทั้งหมด

๓) ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวังในเรื่องข้อมูลส่วนบุคคลที่อาจปรากฏในแผนที่การตรวจสอบการจำแนกประเภทที่ดิน เช่น ที่อยู่อาศัยหรือทรัพย์สินของประชาชน ให้เป็นไปตามกฎหมาย PDPA และจัดเก็บข้อมูล หรือเผยแพร่ข้อมูลอย่างเหมาะสม

๔) ส่งเสริมความโปร่งใสในการทำงาน โดยจัดทำเอกสารหรือคำอธิบายวิธีการ โดยนำ AI ถูกมาใช้ในการกระบวนการจัดทำแผนที่การตรวจสอบจำแนกประเภทที่ดิน เพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติสามารถตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

ประโยชน์ที่ได้รับ

๑. **ต่อตนเอง** ได้เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจด้านจริยธรรมและธรรมาภิบาลของ AI สามารถนำไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมั่นใจ ลดความเสี่ยงที่จะกระทำผิดกฎหมายหรือจริยธรรมโดยไม่ตั้งใจ และพัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

๒. **ต่อองค์กร** กรมพัฒนาที่ดินสามารถนำ AI มาประยุกต์ใช้ในงานแผนที่ภาพถ่ายและภูมิสารสนเทศได้อย่างมีธรรมาภิบาล ลดความเสี่ยงด้านกฎหมายและความน่าเชื่อถือของข้อมูล อีกทั้งเพิ่มประสิทธิภาพและความถูกต้องของผลผลิตแผนที่

๓. **ต่อสาธารณะ** ประชาชนได้รับข้อมูลแผนที่และภาพถ่ายที่มีความถูกต้อง โปร่งใส และเป็นธรรม ลดผลกระทบจากความเสี่ยงของการใช้ AI ที่อาจละเมิดสิทธิหรือข้อมูลส่วนบุคคล และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการใช้เทคโนโลยีของภาครัฐ

แหล่งที่มา

หลักสูตร : AI Governance & Ethics : หลักการจริยธรรม ธรรมาภิบาล และข้อกำหนดในการประยุกต์ใช้ AI

บรรยายโดย : ดร.ศักดิ์ เสกขุนทด

สถาบัน/หน่วยงาน/ระบบ : สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล(องค์การมหาชน)

รูปแบบหลักสูตร : TDGA e-learning

ช่วงเวลาการฝึกอบรม : สิงหาคม ๒๕๖๔